

EFOP-3.10.1-17-2017-00002

Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését
támogató kutatások

A Kárpát-medencei köznevelés és felsőoktatás rendszerét vizsgáló kutatások eredményeire épülő szakpolitikai ajánlások

Összefoglaló

2019. 07. 31.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

BEVEZETÉS

Az EFOP 3.10.1-17-2017-00002 projekt kutatási eredményei alapján szakpolitikai ajánlásokat és fejlesztési javaslatokat tudtunk megfogalmazni. Jelen dokumentum erről nyújt összefoglalást. A megfogalmazott javaslatainkat eljuttatjuk a releváns szakpolitikai felelősök és szakmai szervezetek felé.

A javaslatok lehangsúlyosabb része a magyarországi **közoktatási struktúrákra** és a külhoni támogatáspolitikára irányul. Szintén formálódtak javaslatok a **felsőoktatási fejlesztésekre**, valamint külön javaslatok készültek a Kárpát-medencei magyar nyelvű oktatásszervezés egyik kitüntetett térségtípusára, a **határ menti térségekre** irányulóan.

A projekt eredményei alátámasztották annak a projekttervben és a Megvalósíthatósági Tanulmányban rögzített beavatkozási logikának érvényét, hogy **a magyarországi oktatási struktúrák körültekintő fejlesztése nem nélkülözheti a Kárpát-medencei kitekintést**. Ebben a földrajzi térben ugyanis a magyar nyelvű oktatási struktúrák egységesülése megindult, és a teret számos intézményi és mobilitási kapcsolat fűzi össze, tartja egyben. A javaslataink elsősorban a **magyarországi oktatási struktúrákra és szakpolitikákra irányulnak** és főként azzal foglalkoznak, hogy a projekt tapasztalataiból mi hasznosítható a magyarországi fejlesztések során.

Tekintettel azonban arra, hogy a Kárpát-medencei magyar nyelvű oktatási tér országhatárokon átívelően elindult az egységesülés útján, a javaslataink keretében foglalkoztunk a külhoni magyarsággal való együttműködésre és a külhoni magyar közösségek támogatására (köztük oktatási támogatásaikra) irányuló magyarországi szakpolitikák számára hasznosítható tapasztalatok összegyűjtésével is. Megjelennek továbbá olyan ajánlások is, amelyeket a szomszédos országokban működő magyar kötődésű szakmai szervezetek tudnak érvényesíteni. Javaslataink között esetenként előfordulnak a szomszédos országok oktatási szakpolitikai felelőseinek megfontolására érdemes felvetések is.

KÖZOKTATÁSI JAVASLATOK¹

A magyarországi közoktatási struktúrákra irányuló javaslatok

- Célszerű még tovább élénkíteni a **magyar pedagógusok országhatárokon átnyúló tapasztalatcseréjét**, tekintve hogy nagyon sok hasonló kihívással szembesül a Kárpát-medencei magyar nyelvű oktatás, és a jó gyakorlatoknak így nagyobb köre áll rendelkezésre a magyarországi oktatási szereplők számára (természetesen ez fordítva is előnyökkel jár). Különösen igaz ez az alábbi témaköröket illetően:
 - végzettség nélküli iskolaelhagyás;
 - az oktatás által biztosított társadalmi mobilitás, társadalmi felzárkózás, különösen az eltérő etnikai háttérű tanulók esetében;
 - az új generációk sajátos ismeretszerzési szokásaihoz igazodó oktatási módszertan azonosítása;
 - idegen nyelv oktatása.
- A tanulók és a pedagógusok földrajzi mobilitásának fokozódásával egyre inkább fontos követelmény **bizonyos tananyagkörök, szakmai fórumok, események Kárpát-medencei szintű egységesítése**:
 - Kárpát-medencei tanulmányi versenyek szervezése és tehetséggondozás;
 - külhoni és anyaországi magyar pedagógusok közös továbbképzései;
 - Kárpát-medencei szintű magyar nyelvű tananyagok készítése és lehetőség szerint a hivatalos elismerésük támogatása (pl. földrajz, történelem, honismeret, zene, magyar kultúra, szomszédnépek kultúrája, magyar nyelv és irodalom).
- Szintén a fokozódó földrajzi mobilitást, továbbá a külhoni közoktatási jellegű támogatáspolitikai beavatkozások még jobb célzását szolgálná **egy egységes tájékoztatási adatbázist felállítása**. Ez a külhoni és anyaországi oktatási struktúrákról egyaránt tájékoztatna, kiterjedve az intézmények felszereltségre, humánkapacitásaira. Célja nem a nyilvántartás, hanem a szakpolitikai támogatás lenne. Lehetővé tenné a nemzetrészek és akár egyes intézmények összehasonlítását, pozicionálását, a struktúrákon belüli áramlások azonosítását (mobilitás). Tájékoztatást nyújtana a szakpolitikai döntéshozatal számára a fejlesztési szükségletekről, azok jellegéről és számosságáról (adott esetben lehetővé válna az adatbázishoz önként csatlakozó partnerek elérése, az így felálló hálózatban szakmai információk köröztetése, tapasztalatok megosztása.). Egy ilyen adat és információs

¹ A projekt által generált együttműködés eredményeként a külhoni magyar pedagógusszervezetek részvételével megindult egy közös memorandum formálása, amely a Kárpát-medencei pedagógustársadalom és a szakpolitika formálók számára fogalmaz meg ajánlásokat a fontosabb fejlesztési irányokról. A memorandum tervezete a jelen dokumentumban megfogalmazott javaslatok közül is átvehet tartalmakat. E memorandum szövege és támogatói köre még jelenleg is formálódik.

bázis segítségével a magyar nyelvű közoktatási térben jelentkező **pedagógus kapacitáshiányok** (akár anyaországban, akár külföldön) is összehangoltabban, tervszerűbben kezelhetők lennének.

- Célszerű fokozni a **közoktatási átjárhatóságot** a térség oktatási rendszerei között, szabályozási akadálymentesítéssel, például a magyarországi érettségi szintű vizsgák és azok funkciójának megfelelő külföldi eljárások megvalósításával. Jelentkezhetnek továbbá ilyen jellegű feladatok a pedagógusképzésben és továbbképzésben is, amelyek megoldására szintén ki kell dolgozni a megfelelő eljárásokat.
- A nagytárségi magyar közoktatási rendszereink jelenlegi fejlesztési szintjén célszerű tenni a **kiegyensúlyozottabb, cirkulációt biztosító közoktatási mobilitás** érdekében. Hosszabb távon az anyaország elszívó hatását mérsékelendő célszerű ösztönözni a külföldön tanuló tanulókat (ld. magyarországi középiskolai tanulók külföldi magyar intézményekben tanulnak teljes vagy részképzésben pl. kiemelt tehetséggondozás miatt, speciális szakismeretek elsajátítása miatt, vagy nyelvi képzés céljából). (A kérdéskör határ-menti vonatkozásairól ld. később bővebben.)
- Célszerű a magyarság mellett élő **más nemzetiségű** (pl. szomszédos országok többségi társadalmához tartozó) **tanulók és pedagógusok részvételével működtetett tehetséggondozó vagy speciális szakismereteket átadó középiskolai képzéseket kialakítani**. E műhelyek a magyar nemzetiségű tanulók számára kiemelt nyelvi ismereteket adnak át (egyreszert magyarországi nemzetiségi képzésekben már megindultak ilyen folyamatok.)
- Az eltérő etnikai hététerű **magyar tanulók** (különösen cigányok) arányaiban növekvő körével a jövőben érdemes célirányosan foglalkozni oktatási módszertani, tananyagfejlesztési, pedagógusképzési és továbbképzési, nemzeti identitásnevelési szempontból, a külföldön és az anyaországra egyaránt kiterjedő kezdeményezések keretében.

A külföldi közoktatási célú támogatáspolitikára irányuló javaslatok

- **Érdemes ösztönözni a külföldi magyar tankönyvek** (legalábbis tananyagok) elkészítését, a nemzetrészenkénti sajátosságok figyelembevételével. Egyes tárgyakat érintően cél az egységes, anyaországra is kiterjedő Kárpát-medencei tankönyvek elkészítése, kiadása és bevezetése (pl. magyar nyelv és irodalom, vallás, zene, kisebbségi földrajz és történelem).
- Fontos irány lehet a **magyar nyelvű pedagógus szakszolgálatok és gyógypedagógiai szolgáltatások** elérésének fokozása a külföldi magyar oktatási rendszerekben. Egyrészt azt szolgálva, hogy a jelenleg ellátatlan magyar gyermekek

magyar nyelvű ellátásban részesülhessenek, másrészt annak érdekében, hogy a magyar oktatási intézmények még inkább vonzóvá váljanak a magyar gyermekek, de akár a többségi nemzet gyermekei, vagy a vegyes házasságokban felnövő gyermekek számára, így nyerve minél nagyobb magyar nyelvű tanulói kört.

- A lehetőségekhez mérten szintén fontos irány lehet a **külhoni magyar nyelvű óvopedagógus és bölcsődei gondozó humánkapacitások mennyiségi és minőségi fejlesztése**.
- **Pedagógiai módszertani központok** kialakítása, illetve továbbfejlesztése minden nemzetrészben egy fontos jövőbeli fejlesztési irány lehet. E központok tanácsadást nyújthatnak, szolgálhatnak programmegvalósítást, a pedagógiai fejlesztések tervezését és kivitelezését, nyilvántartást, minőségbiztosítást és kutatásokat. Indokoltá válhat egy külhoni magyar oktatásra irányuló módszertani központ magyarországi működtetése is.
- A **területi szemlélet erősítése** jegyében a **szórványtérsegekben szórványösztöndíj** programok indítása is fontos eszköz lehet, amely lehetővé teszi az anyanyelvi környezetben való tanulást és szocializálódást a diákevek alatt.
- A **tömbös magyar településterületeken** pedig az **államnyelv idegen nyelvként való oktatásának** elősegítése lehet az egyik fontos cél, akár iskolarendszeren kívüli megoldásokkal is, különös tekintettel az államnyelven tett érettségikre való felkészítésre.
- A **vegyes házasságokban született fiatalok** számára a jövőben célszerű speciális nyelvi és identitásformáló programokat és tananyagokat kialakítani.
- A **magyar cigány tanulók** arányaiban növekvő körével a jövőben érdemes célirányosan foglalkozni (ld. oktatási módszertani, tananyagfejlesztési, pedagógusképzési és továbbképzési, nemzeti identitásnevelési szempontból).

FELSŐOKTATÁSI JAVASLATOK

A magyarországi felsőoktatási struktúrára irányuló javaslatok

- A külhoni magyar felsőoktatásban **célszerű ösztönözni a cirkulációt elősegítő folyamatokat** (az anyaországba irányuló mobilitás dominanciáját oldva), a külhoni magyar nyelvű felsőoktatási rendszerekben a magyarországi hallgatók számának növelését szem előtt tartva. A részképzésekben már most is jelenlevő ösztöndíjak fokozása mellett ez megnyilvánulhat teljes képzésekre szóló kedvezményekben, valamint a Magyarországon is sajátos képzések alapításában és indításában is.
- A külhoni magyar felsőoktatás napjainkra már eljutott egy olyan fejlettségi helyzetbe, amikor az intézmények fejlesztése, földrajzi gyűjtőterületük és szakmai kínálatuk kialakítása **összehangoltabb stratégiákat igényel**. Mindez segíthet elkerülni a felesleges átfedéseket és fokozni az egészséges versenyt.
- A **külhoni magyar doktori képzésekre** külön szerep hárulhat a külhoni magyarság társadalmi pozícióink emelésében, többségi társadalomhoz képest kimutatható képzettségi és jövedelmi hátrányainak oldásában, összességében a magyar identitás általános presztízsének, vonzerejének fokozásában. Egy ezt szolgáló tervszerű fejlesztés is indokolt lehet a következő években. Külön célszerű foglalkozni a legnagyobb külhoni nemzetrészt Erdély doktorandusz-képzési helyzetével (pl. magyarországi és romániai magyar doktori vezetők integrációjának erősítése).
- **Kutatás-fejlesztési együttműködések** tovább fokozhatók a magyar nyelvű felsőoktatási képzések között, bevonva a külhoni intézmények nem magyar partneri körét.
- A mobilitási programok keretében (különösen ERASMUS) felmerülő **kreditelismerési eljárásokat** célszerű gördülékenyebbé tenni a nagytárság magyar nyelvű felsőoktatási képzőhelyei között, szakmai támogatással, szakpolitikai ajánlásokkal, fórumok szervezésével.
- Hosszabb távon érdemes kialakítani azt a rendszert, ami lehetővé teszi, hogy a **magyar állampolgárok ugyanolyan adminisztratív és képzési kötelezettségekkel szembesüljenek**, ha e nagytárság bármely magyar nyelvű felsőoktatási intézményében szeretnék teljes képzést megkezdeni, függetlenül attól, hogy milyen országban szereznek érettségi bizonyítványt.
- Célszerű fokozni a közép- és kelet európai felsőoktatási együttműködések, a felsőoktatási intézmények vezetése között is.
- Kifejezetten a magyar diszpóra fiataljai számára javasolt bevezetni egy főként teljes képzésre irányuló **diaszpóra ösztöndíjat**. Ennek bázisai lehetnek mind a

magyarországi, mind egyes külhoni magyar nyelvű felsőoktatási intézmények (különösen Székelyföld).

A külhoni felsőoktatási célú támogatáspolitikára irányuló javaslatok

- Egyes **külhoni magyar településterületi tömbök felsőoktatási képzéseinek fejlesztése indokolt** lehet. Példaként említhető a székelyföldi Székelyudvarhely szakmai és képzési szintbeli kínálatának fejlesztése, hasonló mondható el a vajdasági magyar tömbös településterületek központjainak magyar nyelvű felsőoktatásáról is.
- A **felvidéki magyar nyelvű felsőoktatás** – a szlovákiai felsőoktatás helyzetéhez hasonlóan – erős versenyben van a csehországi felsőoktatással. E helyzetben itt különösen érdemes a szakterületi kínálatot fokozni a magyarországi felsőoktatással való együttműködéssel.
- A magyarországi intézményekhez hasonlóan külhoni magyar felsőoktatási intézményekbe is fokozható a **külföldi hallgatók fogadása** (nem magyar, nem magyarországi) mind rész, mind teljes képzésre, akár célirányos támogatásokkal. Ugyanígy indokolt lehet fokozni az intézményekben tanuló, a többségi nemzethez tartozó hallgatók jelenlétét (imázs- és társidentitás-formáló, elitképző szerepe lehet).
- A tömbös magyar településterületeken (különösen Székelyföldön) működő külhoni magyar nyelvű intézmények a magyar diaszpóra fiataljai számára bevezetni javasolt **diaszpóra ösztöndíjprogram** részképzéseinek és teljes képzéseinek bázisai lehetnek.

HATÁR MENTI TÉRSÉGEKRE IRÁNYULÓ JAVASLATOK

Oktatási javaslatok

- A közoktatásban, különösen a középfokú oktatásban a jövőben potenciálisan erős elszívó hatást jelenthetnek a határhoz közeli magyarországi intézmények. Ezért ezen intézmények külhoni toborzási tevékenységét nem célszerű bátorítani a szomszédos külhoni térségekben, illetve legfeljebb csak az ottani intézményekkel összehangoltan, ha az nem veszélyezteti az ottani külhoni magyar oktatási intézmények bemeneteit.
- A fentiek miatt fontos a **külhoni határ menti térségek középiskolai oktatásának megerősítése**, akár pedagóguscserékkel, a határ túlsó oldaláról jövő testvérintézményi pedagógusok támogatásával, a felszereltség növelésével, az államnyelvi ismeretátadás lehetőségeinek fokozásával (különös tekintettel a magyar diákokra hamarosan már több országban is nehezedő államnyelvi érettségi elvárásokra). Cél, hogy a jelenlegi, a magyarországi intézmények felől a szomszédos külhoni térségekre gyakorolt döntően egyirányú elszívó hatás egy kedvező, a határ két oldalán kiegyenlítettebb mobilitássá alakuljon át.
- A **határon átvélő bármilyen irányú napi ingázást** – közte az oktatási célú tanulói ingázását és a pedagógusi hivatásforgalmat – célszerű különböző megoldásokkal eszközökkel támogatni (pl. iskolabusszal, a határátlépést kiszolgáló kapacitások célirányos fejlesztésével, támogatásokkal). A külhonba irányuló napi ingázás segíthet a külhoni iskolák humánkapacitásainak fejlesztésében, gyermeklétszámának biztosításában, a Magyarországra irányuló napi ingázás pedig segíthet az itteni kapacitáshiányok oldásában (pedagógusok esetében), valamint így a tanulók szülőföldhöz való kötődése is jobban megmarad, mint a heti vagy havi ingázás esetén.
- Hosszabb távon célirányosan érdemes foglalkozni a Magyarországra áttelepült nem magyar nemzetiségű családok gyerekeinek magyarországi iskolázásával, sajátos nyelvi és identitásformálásával. Mindez különösen aktuális a **határon átnyúló agglomerációk** magyarországi alvóvárosaiban (pl. Pozsony, Nagyvárad, Kassa, Arad, Szatmárnémeti körzetében).
- A magyarországi határ menti közoktatási intézmények tudatos stratégiák mentén megcélozhatják a jövőben a határ túloldalán élő nem magyar nemzetiségű tanulókat, sajátos szakmai programokkal (identitásformálással) és nyelvi képzésekkel (magyar mint idegen nyelv). Különösen a magyarországi nemzetiségi (nemzeti kisebbségi) oktatás szolgálhat erre bázisként.
- A magyarországi határ menti közoktatási intézményekben célszerű bővíteni a szomszéd népek (szomszédos ország többségi nemzete) nyelvének és kultúrájának ismeretátadását.

- A magyarországi és a külhoni felsőoktatási intézmények toborzóakcióinak központi és intézmények közötti összehangolása célszerű egyes határ menti térségeinkben a felesleges versenyhelyezetek elkerülése, valamint a jótékony verseny fokozása érdekében.

Általános társadalmi-gazdasági szakpolitikai javaslatok

- Az anyaországgal **szomszédos magyar lakta területekre a magyarországi hálózatok ki lehet terjeszteni**, pl. közszolgáltatási, közlekedési, vállalozási, befektetés-ösztönzési együttműködések esetében. Közellátásuk magyarországi helyszínekről szervezhető. A gazdasági rendszereik (piacaik, vállalozói hálózataik) szintén közvetlenül kapcsolódhatnak az anyaországi szerveződésekhez.
- A nagy tömbök maguk is a magyarországi hálózatokba integrálódó fontos komplex felsőfokú központokat fejleszthetnek ki, leginkább – a felsőoktatási, szakképzés mellett – a kulturális szolgáltatások terén.
- A **nem schengeni határokon történő napi ingázás megkönnyítése**, kiszolgálása érdekében is szükséges lépéseket tenni például a határátlépést kiszolgáló kapacitások célirányos fejlesztésével.
- Az uniós finanszírozású határon átnyúló programok esetében minden területen (gazdaságfejlesztés, kutatás-fejlesztés stb.) ösztönözni szükséges a magyar-magyar együttműködések a források minél hatékonyabb és mindkét fél számára előnyös felhasználása érdekében.

A tanulmány teljes szövege megtekinthető a Nemzetstratégiai Kutatóintézetben.

A tanulmány összesen 47 számozott oldalt tartalmaz, és alábbi fejezetek alkotják:

BEVEZETŐ

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

1. JAVASLATI ANYAG A KUTATÁSI TEVÉKENYSÉGEK EREDMÉNYEI ALAPJÁN

- 1.1 Kutatások, vizsgálatok a felsőoktatásra és köznevelésre hatást gyakorló tényezők, tendenciák megismerése érdekében*
- 1.2 A diákok és hallgatók határon átnyúló mobilitásának vizsgálata*
- 1.3 Csoportos rövid tanulmányutak hatásrendszerének feltárása, tematikus programok összeállítása*
- 1.4 Helyzetfeltáró és elemző kutatások a régióban jelentkező végzettség nélküli iskolaelhagyás helyzetéről, környezetéről és okairól*
- 1.5 Felmérések az egyes régiókban érintett köznevelési, felsőoktatási és felnőttképzési intézmények, valamint a hozzájuk kapcsolódó munkaerő-piaci szereplők közötti együttműködési gyakorlatok, tapasztalatok, tehetséggondozási lehetőségek, kölcsönös elvárások feltárása érdekében*
- 1.6 Duális, kooperatív munkavégzéssel együttműködésben megvalósuló képzésekkel kapcsolatos felmérések*

2. JAVASLATI ANYAG DÖNTÉS-ELŐKÉSZÍTŐK, SZAKPOLITIKUSOK SZÁMÁRA

- 2.1 Szomszéd állam oktatáspolitikáját érintő javaslatok*
- 2.2 Magyarország külhoni oktatáspolitikáját érintő javaslatok*
- 2.3 A hazai oktatáspolitikát érintő javaslatok*
- 2.4 Egyéb (civil) közösségeket érintő javaslatok*

Az elkészült tanulmányban rögzített fontosabb eredmények tudományos fórumokon való közzétételét tervezi az NSKI 2019 és 2021 között.